

Серія «Усі уроки»
Заснована 2010 року

Харків
Видавнича група «Основа»
2015

УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР
У74

Автор:

Голобородько Є. П., доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, член-кореспондент НАПН України;
Голобородько К. Ю., доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
Павлик О. А., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри змісту і методики початкового навчання Криворізького педагогічного інституту Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет»;
Мунтян С. В., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри слов'янських мов та методик їх викладання Херсонського державного університету;
Бондаренко І. А., учитель-методист, учитель української мови та літератури Херсонської спеціалізованої школи I–III ступенів № 24.

Рецензенти:

Плиско К. М., доктор педагогічних наук, професор;
Назаренко Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент.

Усі уроки української мови. 7 клас. II семестр / Є. П. Голобородько, К. Ю. Голобородько, О. А. Павлик, С. В. Мунтян, І. А. Бондаренко. — Х. : Вид. група «Основа», 2015. — 237, [3] с. — (Серія «Усі уроки»).

ISBN 978-617-00-2470-1

У посібнику вміщено всі уроки української мови для II семестру 7 класу, які розроблено за новою програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України наказом № 585 від 29.05.2015. Розробки уроків характеризуються поєднанням комунікативно-діяльнісного, соціокультурного принципів і принципу практичної спрямованості, відповідають сучасним досягненням теорії і практики навчання української мови й розвитку мовлення.

Для вчителів української мови та літератури загальноосвітніх шкіл, ліцеїв та гімназій, студентів філологічних факультетів педагогічних університетів.

УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР

ISBN 978-617-00-2470-1

© Голобородько Є. П., Голобородько К. Ю.,
Павлик О. А., Мунтян С. В.,
Бондаренко І. А., 2015
© ТОВ «Видавничка група «Основа», 2015

МОРФОЛОГІЯ. ОРФОГРАФІЯ. ДІЄПРИСЛІВНИК

УРОК № 41

ДІЄПРИСЛІВНИК ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ДІЄСЛОВА: ЗАГАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ, МОРФОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ, СИНТАКСИЧНА РОЛЬ

Мета:

- **навчальна:** дати поняття про дієприслівник як особливу форму дієслова, знаходити в реченні дієприслівники, визначати їхню роль у реченні; формувати в них загальнопізнавальні вміння розпізнавати дієприслівники в реченнях, визначати їхні морфологічні ознаки та синтаксичну роль;
- **розвивальна:** розвивати вміння школярів розрізняти дієслова різних дієвідмін у процесі мовлення; уміння використовувати дієслова у власних висловлюваннях;
- **виховна:** виховувати позитивне ставлення до української мови та народної культури, викликати інтерес до їх вивчення, стимулювати бажання досліджувати мовні явища.

Внутрішньопредметні зв'язки: синтаксис, орфографія, лексикологія.

Міжпредметні зв'язки: мова, література, українознавство.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ І ЗАВДАНЬ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Лінгвістичне дослідження

- ▶ Прочитайте речення. Укажіть слова, що означають основну дію або стан, та слова, що означають додаткову дію.

- ▶ Випишіть слова, що означають додаткову дію.
- ▶ Усно поставте питання до виписаних слів та назвіть ознаки дієслова й прислівника.

Хмара тріснула навпіл, пронизавши небо вогняними стрілами. Хлопці, збагнувши, що зараз почнеться злива, помчали додому. Злива, ніби жартуючи, наступала на п'яти, зловісно сичала за спиною.

Граматичний розбір

- ▶ Зробіть синтаксичний розбір речення та морфологічний розбір. Сорока застрекотіла і, розпустивши хвіст, полетіла геть.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з підручником

Опрацювання теоретичного матеріалу параграфу «Дієприслівник як частина мови».

Пояснювальна робота

- ▶ Знайдіть у тексті дієприслівники, поясніть, що вони означають.

Водохреця — третє найбільше й завершальне свято різдвяно-новорічного циклу. З ним пов'язують хрещення на Йордані Христа. Відтак у всіх селах, де були церкви, святити воду. Зранку чоловіки йшли до річки й ставили поруч з ополонкою хреста, вирубавши його з льоду. Під обід священик, виголосивши молитву, освячував воду, занурюючи в неї срібного хреста. Після чого починали гучну стрілянину, випустивши в повітря кілька пар голубів.

Віддавна в народі посвячену на Водохреця воду вважали порятунком від багатьох недуг (*З календ.*).

Коментоване письмо

- ▶ Запишіть речення. Знайдіть дієприслівники, визначте, які морфологічні ознаки вони мають, яку синтаксичну роль виконують.

1. Схилив голову, простягаючи водночас руку (*В. Шевчук*).
2. Схилившись на мур, Інна в задумі слухає тишу цієї ночі, що так ніжно тримає на собі всіяний зорями небосхил (*О. Гончар*).
3. Перебуваючи на Україні, ви ще глибше відчуєте, ким був і є для нашого народу Тарас Шевченко (*О. Гончар*).
4. Я на гору круту крем'яную буду камінь важкий підіймать і, несучи вагу ту страшную, буду пісню веселу співать (*Леся Українка*).
5. Летять хмарки, летять дороги, зібгавши куряву під ноги (*І. Драч*).
6. Сонце заходить, цілуючи гай (*М. Вороний*).
7. Далеко за обрій дорога вигиналась, зникаючи десь під самим сонцем (*О. Гончар*).
8. Запаливши пожежу на сході, сонце довго вагалось — виходити чи не виходити (*Ю. Збанацький*).

Творча робота

- ▶ Доповніть прислів'я, вставивши дієприслівники. Зробіть висновок про вживання дієприслівників у прислів'ях.
- ▶ Поясніть правопис дієслів у наведених реченнях.

1. Не ..., ситий не будеш (працюючи). 2. Не ..., не пожнеш (сіявши). 3. Не ... слова, кріпись (давши), а ..., держись (давши). 4. Не ..., гриба не знайдеш (нахилившись). 5. Не ... броду (спитавши), не лізь у воду. 6. Не ..., з криниці води не нап'єшся (нахилившись). 7. Не ... в пелюшках (навчивши), не навчиш і в подушках. 8. М'ясом хвалиться, юшки не ... (ївши) (*Нар. творчість*).

Робота з текстом

- ▶ Прослухайте уважно текст. Визначте основну думку, тип мовлення, стиль. Дайте назву тексту.

Ще зеленим юнаком він потайки взяв батьків лук і пішов полювати на Бобровицькі драговини. Провалившись у підступній трясовині по шию, не маючи кого навіть гукнути па допомогу, він дивом вибрався із води, скинувши з себе кований ловецький черес і важкі, набряклі водою чоботи. Разом із чересом у бездонну прірву болота пішов і той нишком узятий батьків лук. Якось уранці цар звелів бити канчуками рабів і молодих дружинників, намагаючись розшукати слід свого улюбленого лука. А старший царевич, злякавшись батькового гніву, сидів осторонь і мовчав. Тоді він малодушно змовчав, але потім, згадуючи той лук, щоразу відчував пекучий сором (*І. Білик*).

V. ЗАКРІПЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Моделювання речень

- ▶ Перебудуйте та запишіть речення, замінивши один із однорідних присудків дієприслівником.

Здавалось, сонце зупинилось посеред неба і далі не рухалося. Микола взявся за іншу вудочку і став пильно дивитися на поплавок.

Лінгвістична задача

- ▶ Проаналізуйте два речення. Поясніть, чим відрізняються два виділені слова. Визначте частину мови та синтаксичну роль.

1. *Тремтячі* тіні кидає розквітлий каштан. 2. *Тремтячи*, розквітлий каштан кидає тіні.

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Практична робота

- ▶ Запишіть речення, визначте частину мови кожного слова. Поясніть морфологічні ознаки дієприслівників.

1. Не один десяток років буде проводити мене мати, дивлячись крізь сльози на дорогу. 2. Довго вириватимусь я в дорогу, поспішаючи в тривожну далечінь. 3. Я п'ю воду, убівши по коліна в Десну і витягнувши шию. 4. І вже я не ходжу, а тільки літаю, ледве торкаючись луку. 5. Часом я засинав ще до вечері, дивлячись на зорі або на Десну (З тв. О. Довженка).

Розподільний диктант

- ▶ Запишіть слова у три колонки: дієслово, дієприкметник, дієприслівник.

Замкнути, замикаючий, замкнений, замикаючи, зловити, зловлений, зловивши, захищати, захищений, захищаючи, залишати, залишений, залишивши, залишаючи, поневолити, поневоливши, поневолений, бачити, бачений, бачачи.

VII. ПІДСУМОК УРОКУ

Лінгвістична гра «Закінчіть речення»

- ▶ Розділіться на дві команди. По черзі закінчіть речення.
1. Дієприслівник — це... форма... (незмінювана, дієслова).
 2. Дієприслівник означає... (додаткову дію).
 3. Дієприслівник відповідає на запитання... (Що роблячи? Що зробивши?)
 4. Дієприслівники утворюються від... (дієслів).
 5. Дієприслівник має такі прислівникові ознаки... (незмінність, роль обставини).
 6. Дієприслівник у реченні завжди є... (обставиною).

Рефлексія

- ▶ Оцініть свою роботу на уроці.

Картка самооцінки роботи на уроці

№	Як я працював на уроці	Коментар учня	Оцінка
1	Я повторив раніше вивчений матеріал про дієслово		
2	Я висловлював нові ідеї		
3	Я співпрацював з іншими		
4	Зможу скласти узагальнювальну розповідь про дієприслівник		
5	Я з повагою ставився до інших, прислухався до їхньої думки		
6	Настрій на уроці, мої очікування		

VIII. ДОМАШНЕ ЗАВДАННЯ (ЗА ВИБОРОМ)

- ▶ Виконайте вправу з підручника.
- ▶ Запишіть 4–5 прислів'їв з дієприслівниками.

УРОК № 42

ВИД І ЧАС ДІЄПРИСЛІВНИКІВ

Мета:

- **навчальна:** розширити знання учнів про дієприслівник як особливу форму дієслова, сприяти формуванню навичок визначати вид і час дієприслівників; формувати загальнопізнавальні вміння знаходити дієприслівники доконаного і недоконаного виду в текстах, визначати їх роль;
- **розвивальна:** розвивати творчі вміння використання дієприслівників у власних висловлюваннях;
- **виховна:** виховувати відповідальне ставлення до вивчення української мови.

Внутрішньопредметні зв'язки: синтаксис, орфографія, лексикологія.

Міжпредметні зв'язки: мова, література, українознавство.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ І ЗАВДАНЬ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Творча робота

- ▶ Поясніть лексичне значення фразеологізмів одним-двома словами.

Маючи хист (будучи здібним); обливаючись потом (важко); чухаючи потилицю (жалкуючи); не моргнувши оком (не вагатись); змірявши поглядом (пильно подивитися); зціпивши зуби (стримуючи біль, почуття); не ївши, не пивши (голодний).

Вибірковий диктант

- ▶ Випишіть із тексту дієприслівники, поставте до них запитання, виділіть суфікси.

1. Хлюпотить у бухті мала хвиля, б'ючись у броньовані тіла кораблів (В. Кучер). 2. Я знову, напружуючи сили, борючись із чимось важким, що навалювалось і давило мені на голову, підводився й знову плівся далі, не знаючи, куди я йду (Г. Тютюнник). 3. Дуже важким видалось Хариті те відро з водою, бо, поставивши його на землю, хвилинку стояла нерухомо, спершись на припічок, важко дихаючи (М. Коцюбинський). 4. Дуби застигли, схиливши могутні голови в білих снігових шапках, завмерли в безнадії, чекаючи з жахом ворожого удару (Ю. Збанацький). 5. Загартувавшись у росах, неначе гострий плуг, зоря врізається між досвітком і ранком і, приоравши ніч, кладе на виднокруг окраєць сонця в рушничку серпанку (Д. Ткач).

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з підручником

Вивчення параграфу «Вид і час дієприслівників»

- ▶ Спробуйте узагальнити здобуті знання, заповнивши таблицю.

Характеристика	Дієприслівники недоконаного виду теперішнього часу	Дієприслівники доконаного й недоконаного виду минулого часу
Запитання		
Від якої основи твориться		
Суфікси		
Приклади		

- ▶ Складіть усне монологічне висловлювання «Вид і час дієприслівників».

Моделювання слів

- ▶ Від наведених дієслів утворіть дієприслівники недоконаного та доконаного виду. Виділіть у дієприслівниках суфікси.

Зразок. Робити — роблять — роблячи (недоконаний вид).

Починати, підносити, місити, забувати, рухатися, звіряти, почати, гомоніти, проводити, переплутати, тримати.

Робота з текстом

- ▶ Прочитайте уважно текст. Визначте основну думку, тип мовлення, стиль. Дайте назву тексту.

Увесь людський вік супроводжують пісні. Гойдається материнський спів над колискою, пеленаючи дитинство в тихі мелодії,

роняючи в дитячу душу перші зерна поезії й ніжності. Потім пісні дзвенять дівочими й парубочими голосами, вливаючись у серця радість кохання, смуток розставання, мрії й надії на щастя.

Лірична пісня несе в собі високу народну мораль. Вона завжди бере сторону покритого, багатству протиставляючи красу, розрахункові — кохання, поетизуючи працьовитість, доброту, щедрість, щирість, вірність.

Пісня перелітає над довгою життєвою нивою. Усе знаходить у пісні відгомін: сімейні радощі, нарікання на важку долю, розчарування й радість (*За О. Дем; 87 сл.*).

- ▶ Випишіть дієприслівники, укажіть їхній вид та час.
- ▶ Проаналізуйте на прикладі будь-якого речення роль дієприслівників у тексті.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Розподільний диктант

- ▶ Визначте вид наведених дієприслівників і выпишіть їх у дві колонки: 1) дієприслівники недоконаного виду; 2) дієприслівники доконаного виду.

Устигнувши, допомігши, теревенячи, оклигавши, вживаючи, бачачи, зиркнувши, вразивши, очікуючи, дивлячись, замріявшись.

Лінгвістична задача

- ▶ Відновіть прислів'я, вставивши дієприслівники.

1. ... (З'ївши) калач, знову берись до діла. 2. Хто, ... (наївшись), ще їсть, зубами копає собі могилу. 3. Завзятий відпочиває, ... (обтираючи) піт, а ледачий мучиться, ... (перевертаючись) на другий бік. 4. Поспиш в охоту, ... (зробивши) роботу. 5. ... (Сидячи) на коні, не ховайся за вівцю. 6. Діждешся гіршого, ... (покладаючись) на іншого. 7. ... (Спотикаючись), учаться вище ноги піднімати. 8. ... (Подорожуючи), не пускай коня галопом (*Народна творчість*).

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Моделювання речень (робота за варіантами)

- ▶ Запишіть речення, утворивши від дієслів у дужках дієприслівники.

I варіант — дієприслівники недоконаного виду

1. І тут, (всміхаються), нам світить промінь часу (*Т. Мельничук*).
 2. Намотується шлях на шини, шляху (долають) безмір'я (*М. Самійленко*).
 3. Але литвин свій саморобний лук, і (гинуть), не випускає з рук. Знов забряжчали рицарські мечі, промчали коні, сталлю

(grimлять). І, (тремтять), стріла свій дзьоб вганя в криваве око першого коня (*М. Бажан*). 4. Обріс мохом сірий камінь, у полі (лежать), зажурились козаченьки, дома (сидять) (*Л. Боровиковський*).

II варіант — дієприслівники доконаного виду

1. Мати обшивала їх і обпирала, лікувала, коли діти простуджувались, (наганятися) на однім дерев'янім ковзані. 2. (Запросити) до столу, Надія чистим рушником стерла пил зі снарядних ящиків. 3. (Покинути) місця, де цвіла колись Диканька, ми ніяк не могли зупинитися на нічліг (*З тв. О. Ільченка*). 4. Андрій раптом опустився на землю під березою і якусь хвилину сидів непорушно, (затулити) руками очі (*М. Бубеннов*).

VII. ПІДСУМОК УРОКУ

Лінгвістична гра «Хто швидше»

- ▶ Утворіть від наведених дієслів: І в. — дієприслівники доконаного виду, II в. — дієприслівники недоконаного виду.

Мислити, говорити, слухати, відпочивати, добирати, розуміти, вивчати, пробачити.

Рефлексія

- ▶ Оцініть свою роботу на уроці.
- ▶ Закінчіть речення:
 - Дієприслівник — це...
 - Дієприслівник означає ..., відповідає на питання ...
 - Має граматичні ознаки дієслова ..., прислівника ...
 - Дієприслівники недоконаного виду відповідають на запитання ...
 - Дієприслівники доконаного виду відповідають на запитання ...
 - Дієприслівники недоконаного виду мають суфікси ...
 - Дієприслівники доконаного виду мають суфікси ...

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (ЗА ВИБОРОМ)

- ▶ Виконайте вправу з підручника.
- ▶ Складіть монологічне висловлювання на тему «Українська пісня в моєму житті», використавши дієприслівники. Визначте тип і стиль висловлювання, укажіть на вид і час використаних дієприслівників.